

STADSWANDELING FLORENCE *DE GENIALE STAD*

OP STAP DOOR FLORENCES
GOUDEN 15DE EEUW

Stadswandeling Florence

De geniale stad

Op stap door Florences gouden 15de eeuw

© Koen De Vos

Inleiding

Florence lijkt wel speciaal ontworpen om er doelloos in rond te wandelen - een steegje hier, een pleintje daar - en je ondertussen te vergapen aan een overweldigende hoeveelheid van kunstwerken en architecturale hoogstandjes. Een auto, fiets of Vespa heb je niet nodig. De binnenstad zo compact dat je alles te voet kunt verkennen en voldoende uitgestrekt zodat je er een paar dagen kunt in vertoeven zonder ook maar een moment het gevoel te hebben dat je alles hebt gezien.

Dit is geen klassieke stadswandeling waarin je in sneltempo de belangrijkste highlights afvinkt. Hier geen bezoek aan het Uffizi-museum, de Galleria dell'Accademia of de Ponte Vecchio – deze bezienswaardigheden zou je waarschijnlijk sowieso bezoeken.

Wat je wel te zien krijgt is een mix van wereldberoemde en minder bekende bezienswaardigheden, doorspekt met verhalen die je een idee willen geven van het leven in het Florence in haar gouden 15de eeuw en je willen doen nadenken over de vraag hoe Florence in die honderd jaar zoveel genieën kon voortbrengen – een vraag die in het boek *De geniale stad* wordt uitgediept.

De stadswandeling is ongeveer 8 kilometer lang. Als je 's ochtends vroeg op pad gaat, stevig doorwandelt en enkel oog hebt voor de route, ben in twee uur rond. Maar ik neem aan dat dit niet je bedoeling is. Neem de tijd en maak er een daguitstap van met enkele tussenstops voor een snelle espresso, een trage

ribollita of, voor de durvers, een broodje lampredotto met een stevig Chianti-wijntje.

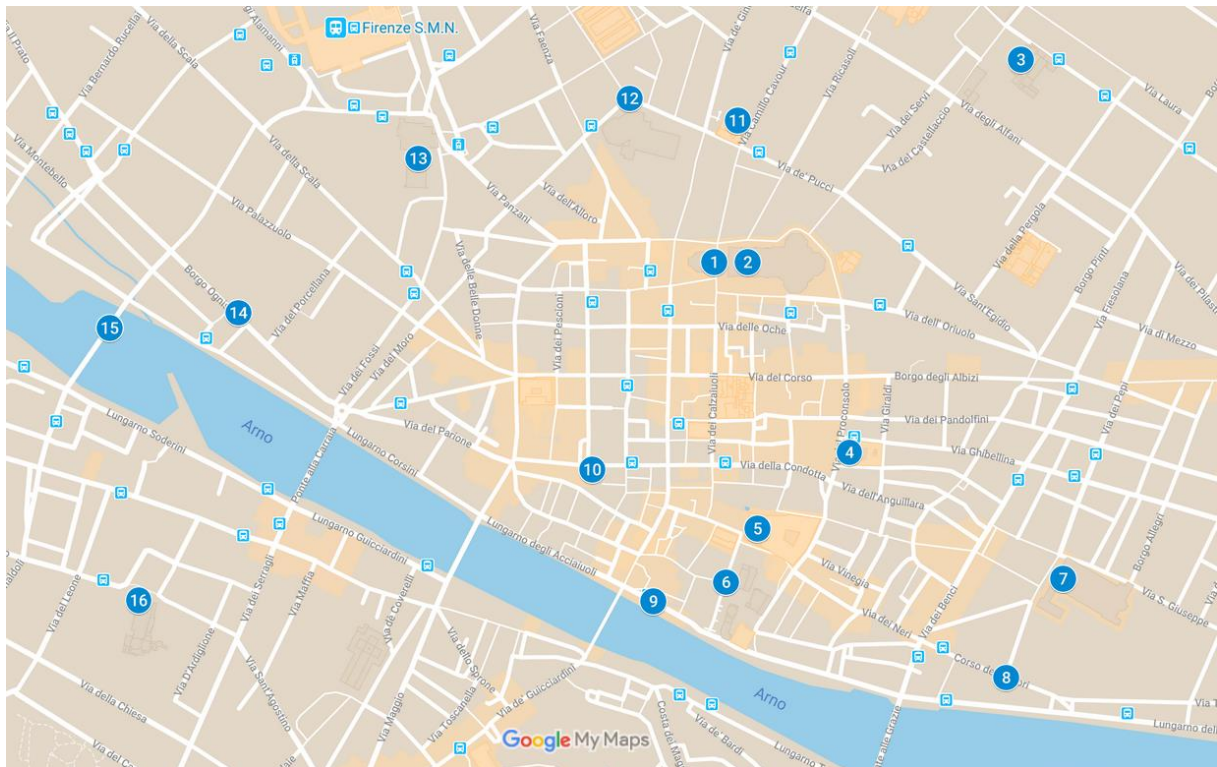

Hieronder vind je de route en alle tussenstops met kort wat uitleg over wat er bij de verschillende bezienswaardigheden te beleven valt. De uitgebreide informatie over de te volgen weg en de bezienswaardigheden begint vanaf pagina 9.

Per tussenstop mag je rekenen op 3 tot 5 minuten leestijd.

Deze stadswandeling is geïnspireerd op het boek [*De geniale stad*](#).

Route stadswandeling Florence

Bekijk je deze wandeling met je tablet of smartphone en heb je toegang tot internet? Klik op de kaart en je wordt doorgestuurd naar Google Maps.

[Ga naar Google maps](#)

1 Paradijspoorten

Piazza di San Giovanni

De *Porta del Paradiso* (Paradijspoorten), Lorenzo Ghiberti's levenswerk, is een van de drie portalen van het Baptisterium San Giovanni. Het zijn de blinkende gouden deuren recht tegenover de ingang van de dom van Florence.

Michelangelo zei erover dat ze zo mooi waren als de poorten van het paradijs.

De opdracht voor die portalen werd Ghiberti toegekend na een prestigieuze kunstwedstrijd waaraan onder anderen Filippo Brunelleschi had meegedaan.

2 Koepel van de dom van Florence

Piazza del Duomo

In 1418 stonden Ghiberti en Brunelleschi opnieuw tegenover elkaar in een architectuurwedstrijd, nu om te bepalen wie de koepel van de dom mocht bouwen. Deze keer won Brunelleschi. Nadat hij tal van schijnbaar onoverbrugbare obstakels had overwonnen, werd de kathedraal met haar imposante koepel in 1436 officieel ingehuldigd. De koepel van de Duomo Santa Maria del Fiore is nog steeds de grootste in steen gebouwde koepel ter wereld.

3 Ospedale degli Innocenti - Vondelingenklooster

Piazza della Santissima Annunziata

Met dit gebouw introduceerde Filippo Brunelleschi een nieuwe stijl in de architectuur waarmee hij, opgeleid als goudsmid, de eerste renaissancearchitect werd en de grondlegger van een nieuwe richting die de toon zou zetten in de westerse architectuur tot het einde van de 19de eeuw.

4 Donatello, *David* (in het Bargello)

Via del Proconsolo, 4

Het meest lugubere gebouw in Florence herbergt tegenwoordig de grootste collectie renaissancebeeldhouwwerken op aarde. Een van de meest opmerkelijke stukken uit de collectie is Donatello's *David*, om verschillende redenen een revolutionair kunstwerk. Cosimo de' Medici's openlijke steun aan dit werk en zijn maker wijzen erop dat hij meermaals zijn nek uitstak voor vernieuwende, complexe en provocatieve kunst.

5 Palazzo Vecchio (of Palazzo della Signoria)

Piazza della Signoria

Palazzo Vecchio is een van de meest iconische stadshuizen ter wereld en het symbool van een van de meest bizarre democratische systemen die het Westen ooit gekend heeft. Waarom installeerden de Florentijnen zo'n systeem? Omdat ze koste wat het kost wilden vermijden dat één man of één familie de macht zou kunnen grijpen en de bevolking tiranniseren.

6 Illustere Florentijnen

Piazzale degli Uffizi

Een ode aan de Florentijnse genieën. Achtentwintig beeldhouwwerken van beroemde Florentijnse helden. Des te indrukwekkender als je beseft dat er vele grote kunstenaars ontbreken in deze beeldenreeks.

7 Santa Croce

Piazza di Santa Croce, 16

Op het plein voor de kerk werden veel feestelijkheden georganiseerd zoals calcio storico, een oude Florentijnse versie van voetbal. De kerk zelf, gebouwd door de nederige, sobere en in armoede levende franciscanen, is vreemd genoeg een van de meest rijkelijk gedecoreerde van Florence en de begraafplaats van veel bekende Florentijnen als Machiavelli, Michelangelo, Galileo Galilei en Gioachino Rossini.

8 Wijk van de verwers

Corso dei Tintori, 21

De textielindustrie was de basis van de Florentijnse economie. Dat is goed te merken aan de straatnamen in deze wijk: Corso dei Tintori (verwers), Via dei

Vagellai (ketels), Via dei Saponai (inzepers). Florentijns textiel was het beste van Europa en overal gewild, vooral vanwege haar rijke diepe kleuren. De grondstoffen voor haar verfindustrie voerden de Florentijnen in vanuit de hele wereld: het Middellandse Zeegebied, het Nabije en Verre Oosten en Afrika.

9 Corridoio Vasariana

Lungarno Anna Maria Luisa De' Medici, 8

De één kilometer lange corridor werd gebouwd door de 16de-eeuwse kunstenaar-architect Giorgio Vasari. Maar Vasari is vooral bekend geworden door zijn boek *Vite*, een collectie essays en biografieën van maar liefst 250 Italiaanse kunstenaars. Dit werk, beschouwd als het allereerste kunstgeschiedenisboek, heeft als geen ander het idee van Florence als bakermat van de renaissance verspreid.

10 Palazzo Davanzati

Via Porta Rossa, 13 (Piazza dei Davanzati)

Op weg naar palazzo Medici-Riccardi houden we even halt bij deze laatmiddeleeuwse familiewoning. Het huis ziet er van buiten nog primitief en middeleeuws uit, maar binnenin merk je dat de Florentijnen in de 14de en 15de eeuw al behoorlijk gesteld waren op wooncomfort, luxe en alles wat het leven aangenaam maakt.

11 Palazzo Medici-Riccardi - Cappella dei Magi

Via Camillo Cavour, 3

Dit is het woonhuis en hoofdkantoor van de beruchte Medici-clan. De parel van dit gebouw bevindt zich binnenin: de Cappella dei Magi. De muren van deze kleine huiskapel lieten de Medici in 1459-1460 beschilderen door de Florentijnse frescoschilder Benozzo Gozzoli. Voor de Medici was de kapel een

propagandamiddel om hun machtspositie te versterken, een statussymbool dat de sociale positie van Cosimo in de maatschappij bevestigde.

12 San Lorenzo

Piazza di San Lorenzo

De San Lorenzo-basiliek is de familiekerk van de Medici, duidelijk te zien aan de talrijke Medici- wapenschilden in en rondom de kerk: 5, 6, 7 of 8 ballen op een goudgele achtergrond. De San Lorenzo herbergt talloze cultuurhistorische schatten, zoals de Sagrestia Vecchia (ontworpen door Brunelleschi), de Medici-kapellen en de Biblioteca Medicea Laurenziana (ontworpen door Michelangelo).

13 Santa Maria Novella

Piazza di Santa Maria Novella, 18

De magnifieke voorgevel van deze kerk is een meesterwerk van Leon Battista Alberti, het prototype van de uomo universale en in die hoedanigheid het grote voorbeeld van Leonardo da Vinci. Binnen in de kerk bevindt zich de *Trinità* (*Heilige Drie-eenheid*) van Masaccio, geschilderd tussen 1425 en 1428. Een mijlpaal in de westerse kunstgeschiedenis want Masaccio paste op dit fresco als eerste de wiskundige wetten van het perspectief toe.

14 Ognissanti

Borgo Ognissanti, 42

Je kunt hier enkele opmerkelijk fresco's bewonderen: *De heilige Augustinus* (1480) van Botticelli, Domenico Ghirlandaio's *De heilige Hiëronymus* (1480) en, in de refter, *Het laatste avondmaal* van Ghirlandaio. Zoals je zult merken is dit laatste schilderij een grote inspiratiebron geweest voor Da Vinci's *Laatste avondmaal*. Botticelli ligt in deze kerk begraven, mogelijk aan de voeten van

zijn muze (en minnares?) Simonetta Vespucci, die hij vereeuwigde in zijn wereldbekende *Geboorte van Venus*.

15 Ponte Amerigo Vespucci

Ponte Amerigo Vespucci

Geen bijzonder mooie brug maar wel een fijne plek om de skyline van Florence te bewonderen en om even terug te denken aan Amerigo Vespucci, de ontdekkingsreiziger wiens naam door een toevallige samenloop van omstandigheden waarschijnlijk veel langer zal voortleven dan die van bijvoorbeeld Da Vinci of Michelangelo.

16 Brancacci-kapel (in Santa Maria del Carmine)

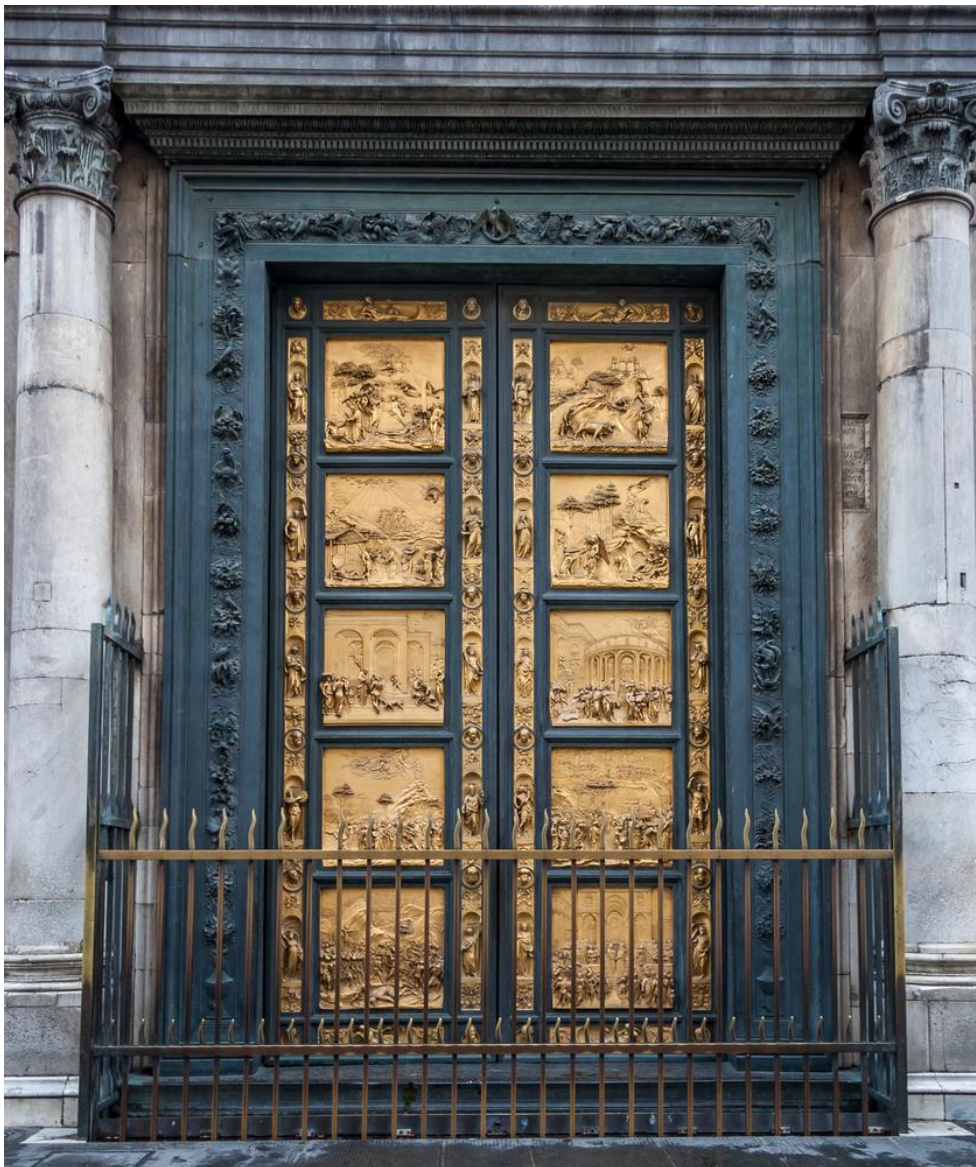
Piazza del Carmine, 14

Aan de overkant van de Arno, achter een wat banale en onafgewerkte kerkgevel, bevindt zich een van de artistieke hoogtepunten van Florence: de Brancacci-kapel. Deze Sixtijnse Kapel van de vroegrenaissance, zoals ze wel eens wordt genoemd, bevat fresco's van Masolino, Filippino Lippi en Masaccio. Die laatste is een van de grote voorbeelden voor Da Vinci, Michelangelo en vele andere kunstenaars.

1 Paradijspoorten

Piazza di San Giovanni

Begin bij het Piazza di San Giovanni en posteer je tussen de hoofdingang van de dom en het baptisterium.

Lorenzo Ghiberti, oostportaal van het Baptisterium San Giovanni

Niets beter om je wandeling door Florence aan te vatten dan met de *Porta del Paradiso* (Paradijspoorten), het levenswerk van Lorenzo Ghiberti (1381–1455). De *Porta del Paradiso* is een van de drie portalen van het Baptisterium (de

doopkapel) San Giovanni, de blinkende gouden poorten recht tegenover de ingang van de dom van Florence.

In 1336, meer dan een eeuw nadat de doopkapel voltooid was, had Andrea Pisano het zuidportaal, het eerste van de drie portalen gedecoreerd.

Vijfenzestig jaar later, bij het begin van Florences gouden eeuw in 1401, vonden de Florentijnen het eindelijk tijd om de twee overige portalen van de gepaste versiering te voorzien. Om de meest geschikte kunstenaar daarvoor te selecteren, schreef Arte di Calimala (de gilde van de lakenhandelaars) een kunstwedstrijd uit, een hulpmiddel waar de Florentijnen nogal vaak naar grepen om een artistieke opdracht toe te wijzen en nieuw talent te scouten. Het vreemde is nu dat ze dat deden op een moment dat Gian Galeazzo Visconti, de graaf van Milaan, voor de poorten stond van Florence, de Florentijnse economie door de oorlog was stilgevalen en de pest nog steeds om de hoek loerde. Niet het meest passende moment om grote en dure festiviteiten te houden, zou je denken, maar daar hadden de Florentijnen lak aan.

De briefing voor deze kunstwedstrijd werd opgesteld door een jury waar ook Giovanni di Bicci de' Medici, de stichter van de opkomende Medici-bank, deel van uitmaakte. De eerste taak van deze jury was uit de lijst van kandidaten een selectie maken. De gelukkigen kregen de opdracht om binnen het jaar een bronzen reliëf te creëren met als onderwerp het offer van Izaak.

Van de zeven (sommigen zeggen zes), staken er twee ontwerpen duidelijk boven uit. Niet die van de oudere gevestigde waarden, maar die van twee nieuwelingen, Lorenzo Ghiberti en Filippo Brunelleschi. Brunelleschi was vierentwintig jaar oud op het moment van de wedstrijd en had nog geen meesterwerken op zijn naam staan. Ghiberti was nog een jaar jonger en was zelfs nog niet officieel ingeschreven als goudsmid. Na lang aarzelen hakte de jury de knoop door. Ghiberti's ontwerp won de wedstrijd maar beide heren werden uitgenodigd er samen aan te werken. Tot ieders verbazing weigerde de toen nog niet zo bekende Brunelleschi de opdracht. Hij hield niet van samenwerken en al zeker niet aan het ontwerp van een andere kunstenaar.

Ghiberti heeft ongeveer vijftig jaar aan de twee poorten gewerkt, eerst het noordportaal en dan het oostportaal – heel zijn carrière heeft hij dus aan deze wedstrijd te danken. Maar ook zijn kompaan Brunelleschi heeft de wedstrijd geen windeieren gelegd want de jonge goudsmid werd op slag bekend in Florence en omstreken.

Detail Paradijspoorten

Zonder deze wedstrijd ...? We kunnen natuurlijk niet voorspellen hoe het leven van beide kunstenaars er zou hebben uitgezien. Waarschijnlijk zouden beide heren wel een loopbaan als kunstenaar, ingenieur of architect hebben uitgebouwd. Maar of het allemaal zo groots en roemrijk zou zijn geweest, is twijfelachtig. Deze kunstwedstrijd was voor hen een *once in a lifetime opportunity*, een kans die ze met beide handen grepen en die ervoor zorgde dat hun talent zich ten volle kon manifesteren.

En de naam 'Porta del Paradiso'? Michelangelo vond de oostelijke poorten het mooiste wat hij ooit gezien had - mooi genoeg om de poorten van het paradijs te sieren, zou hij gezegd hebben. Maar er bestaat nog een andere, veel prozaïschere uitleg. De paradijspoorten gaven uit op een begraafplaats die gekneld lag tussen het baptisterium en de kathedraal. De naam van die

begraafplaats was '*Il Paradiso*' (het paradijs), vandaar de naam 'Paradijspoorten'.

Ghiberti heeft zichzelf afgebeeld op de Paradijspoorten. Op de rand van de linkse poort zie je allerlei kleine mooi gestileerde hoofdjes. Ghiberti's hoofd staat op rechterraand van de linkerpoort, het vierde van boven. Het is dat boekhoudertypetje met die blinkende kale knikker.

Detail Paradijspoorten, zelfportret Lorenzo Ghiberti

2 Koepel van de dom van Florence

Piazza del Duomo

Draai je nu om en aanschouw een van de wonderen van de westerse architectuur, de koepel van de Duomo Santa Maria del Fiore, vandaag nog steeds de grootste in bakstenen gebouwde koepel ter wereld.

De eerste steen van de kathedraal werd gelegd in 1296 en honderd jaar later, bij aanvang van de 15de eeuw, stond de kathedraal goed en wel recht. Er ontbrak echter iets fundamenteels aan het bouwwerk, namelijk een dak. Een gewone doordeweekse dakoverspanning zou nooit hebben volstaan voor de fiere Florentijnen. Het moest iets moois en unieks worden, een impressionante koepel als een fonkelende kers op een al even imposante taart.

Het probleem daarbij was niet het ontwerp van de koepel en het bepalen van hoe breed en hoog die moest worden, want dat had de bouwcommissie in 1368 al uitgerekend: vijfenveertig meter breed en bijna honderd meter hoog. Het

probleem was eerder technisch van aard: hoe zouden ze die gigantische koepel op het bouwwerk plaatsen, en wel op zo'n manier dat die eeuwen zou meegaan?

Om dat op te lossen schreef de bouwcommissie van de Duomo in 1418 opnieuw een openbare wedstrijd uit en weer stonden Brunelleschi en Ghiberti tegenover

elkaar. Brunelleschi had ondertussen echter een opmerkelijke transformatie ondergaan. Na de verloren wedstrijd voor de poorten van het Baptisterium zeventien jaar eerder had hij de beeldhouwkunst vaarwel gezegd om zich volledig op de architectuur toe te leggen, een vak waarin hij, opgeleid als goudsmid, nog alles te leren had. Samen met zijn boezemvriend Donatello is hij vervolgens op studiereis naar Rome vertrokken om er de antieke bouwwerken te bestuderen. Hoewel het niet toegelaten was, beklom hij het Pantheon en ontdekte er dat de

koepel ervan niet uit één maar uit twee lagen bestond. Brunelleschi brandde het geheim op zijn netvlies en paste het jaren later toe op de koepel van de kathedraal van Florence.

In 1420 begon Brunelleschi met de bouwwerken en in 1436, na talloze obstakels en schijnbaar onoplosbare problemen te hebben overwonnen, werd de kathedraal officieel ingehuldigd. Het enige wat nog ontbrak waren de terracotta dakpannen en de lantaarn boven op de koepel. Die werd in 1452 afgewerkt maar zonder Brunelleschi. De man stierf in 1446 en werd onder

massale belangstelling begraven in een bescheiden graf in de Duomo, onder de koepel die hij met eigen handen gebouwd had. Het opschrift op zijn graf luidde: CORPUS MAGNI INGENII VIRI PHILIPPI BRUNELLESCHI FIORENTINI (Hier ligt het lichaam van de grote vernuftige Florentijn Filippo Brunelleschi). Een passend eerbetoon voor een van de sleutelfiguren van de renaissancekunst en de westerse architectuur.

Filippo Brunelleschi, standbeeld bij de dom van Florence

Ga zelf op onderzoek. Bestudeer de koepel en bewonder die ongeëvenaarde combinatie van monumentaliteit en gratie. Breng vervolgens hulde aan de architect door zijn begraafplaats te bezichtigen in de crypte van de kathedraal. Aan de zijkant van de kathedraal, rechts van de hoofdingang, vind je trouwens een standbeeld van een zittende Brunelleschi die omhoogkijkend zijn eigen

koepel gadeslaat – of bewondert? De man naast hem is Arnolfo di Cambio, de architect en eerste bouwmeester van de kathedraal.

3 Ospedale degli innocenti - Vondelingenklooster

Piazza della Santissima Annunziata

Ga naar de achterzijde van de dom en neem daar de Via dei Servi (ten noordoosten van de dom). Loop de straat door tot aan het Piazza della Santissima Annunziata. Het Ospedale degli Innocenti bevindt zich aan de rechterkant.

Brunelleschi, Ospedale degli Innocenti

Dit gebouw, een weeshuis, wordt beschouwd als het eerste renaissancegebouw. De naam van het weeshuis, *innocenti* (onschuldigen), verwijst naar de door koning Herodes bevolen slachting van mannelijke kinderen in Bethlehem. Het was het eerste weeshuis van Europa waarin op bepaalde momenten tot duizend kinderen werden opgevangen. Sommige delen zijn vandaag trouwens nog steeds in gebruik als weeshuis.

De architect was Brunelleschi en zijn opdrachtgever de Arte della Seta (de gilde der zijdehandelaren). De werken begonnen in 1419 en werden voltooid in 1426. Dat betekent dat Brunelleschi, terwijl hij aan de koepel van de dom werkte, nog andere grote projecten zoals dit weeshuis in goede banen leidde.

Tijdens zijn tien jaar durende studiereis naar Rome in gezelschap van Donatello, zocht Brunelleschi niet alleen naar een oplossing voor de koepel. Hij verdiepte zich ook in alle aspecten van de antieke architectuur en paste verschillende van haar principes toe op zijn latere ontwerpen. Brunelleschi imiteerde de antieke Romeinse architectuur niet, maar vermengde aspecten uit de klassieke Romeinse architectuur met de toen heersende en uit de middeleeuwen stammende architectuuropvattingen. Op die manier ontwikkelde hij een nieuwe stijl waarmee hij de eerste renaissancearchitect werd en de grondlegger van een nieuwe richting die de toon zou zetten in de westerse architectuur tot de art Nouveau en later de Bauhausarchitectuur hun intrede deden.

Binnenplaats Ospedale degli Innocenti

Dit weeshuis is daar een mooi voorbeeld van. De plattegrond van het gebouw volgde het heersende middeleeuwse model. Ook was het in Brunelleschi's tijd niet ongebruikelijk om gebouwen zoals ziekenhuizen te omzomen met arcaden. Het verschil zat hem echter in de uitvoering van die arcaden. Brunelleschi wou geen schoonheid scheppen door tal van versieringen en speelse elementen toe te voegen maar door van de arcaden een toonbeeld te maken van eenvoudige en uitgepuurde harmonie. Hij paste daarvoor een strak symmetrisch plan toe dat vooral in de verhoudingen tot uiting komt. Zo zijn de slanke zuilen van de arcaden even hoog als de bogen breed zijn en is de hoogte van de zuilen identiek met de afstand tussen de architraaf en de daklijst. Let ook op de kromming van de bogen - een volmaakte cirkel. Eenvoud, soberheid, wiskundige precisie, volmaakte verhoudingen en symmetrie: allemaal kenmerken die je ook in zijn andere gebouwen in Florence ziet en waarmee Brunelleschi talloze architecten na hem heeft beïnvloed.

Andrea della Robbia, tondo's op het Ospedale degli Innocenti

Tussen de bogen zie je tien blauwe tondo's (rond schilderij of reliëf) met afbeeldingen van weeskinderen en vondelingen. Die zijn van de hand van

Andrea della Robbia, een artiest die van dit blauw aardewerk zijn handelsmerk had gemaakt. Overal in Florence en in andere Italiaanse steden kom je ze tegen en bijna altijd zijn ze vervaardigd door het atelier van Della Robbia. Dat atelier werkte trouwens niet alleen aan prestigieuze projecten voor rijke patriciërs. Ze vervaardigde deze populaire kunstwerken ook in grote hoeveelheden voor het gewone volk, een praktijk die een atelier als dat van Della Robbia soms meer opbracht dan de dure maar minder frequente opdrachten op maat voor de elite, een kerk of een stad.

4 Donatello, *David* (in het Bargello)

Via del Proconsolo, 4

Neem het straatje rechts van het Ospedale degli Innocenti, de Via dei Fibbiai. Ga de eerste straat links in, de Via degli Alfani en neem dan de vierde straat rechts, de Borgo Pinti. Blijf lange tijd rechtdoor lopen, door de Borgo Pinti en de Volta di San Piero, onder een overdekte steeg en over het Piazza di San Pier Maggiore schuin rechts de Via Matteo Palmieri in. Sla vervolgens rechts af de Via Ghibellina in. Aan het einde van de straat draai je naar links: het Bargello bevindt zich op de hoek van de Via Ghibellina en de Via del Proconsolo.

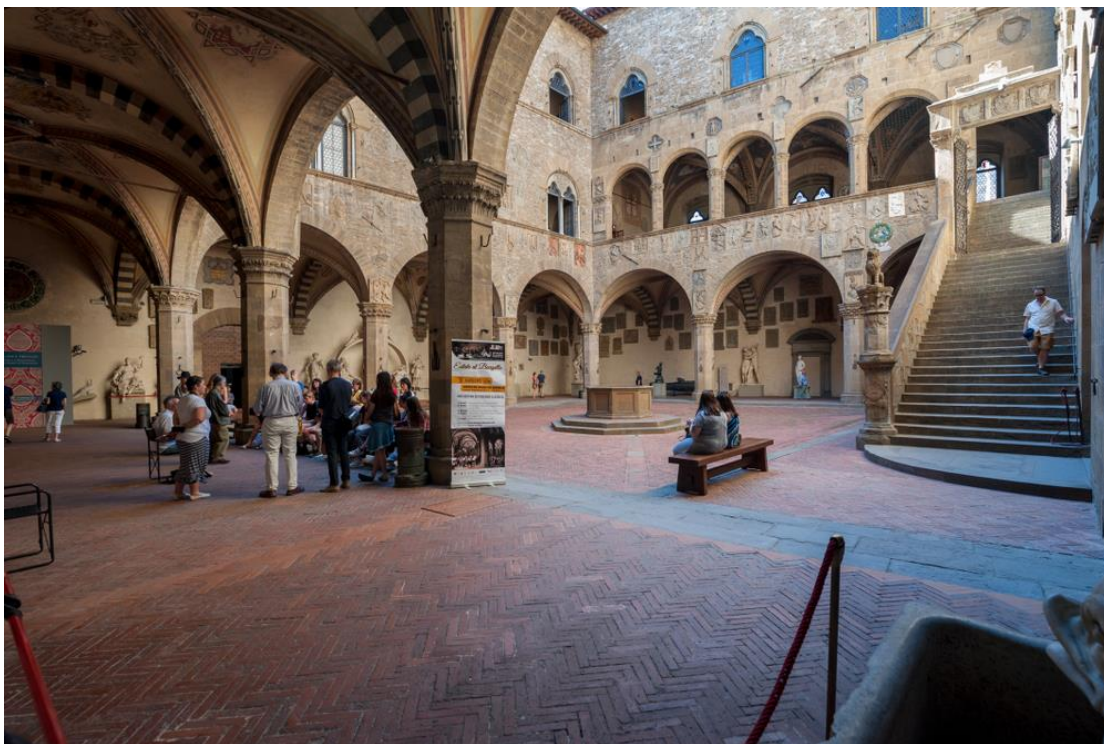

Bargello, Florence

Van buitenaf gezien heeft het Bargello iets lugubers. Werd Florence ingericht als een pretpark (en voor de moderne citytripper is het dat wel een beetje), dan zou men zonder twijfel het Bargello aanwijzen als het spookhuis. De grijsbruine stenen, de kleine met tralies bedekte ramen, de kantelen bovenaan,

de trotse naakte klokkentoren en de afwezigheid van elke vorm van versiering: dit is geen plek waar je zonder argwaan naar binnen stapt. Maar zoals het vaak gaat in Florence: schijn bedriegt. Want wie de binnenplaats betreedt, raakt al gauw gecharmeerd door haar elegante harmonie en door de belangrijkste collectie renaissancebeeldhouwwerken op aarde.

De buitenkant heeft men niet zonder reden weinig uitnodigend gemaakt. Het Bargello, gebouwd in 1255, was immers oorspronkelijk de hoofdzetel van de *podestà*, de hoogste magistraat van de stad. De wet schreef voor dat dit altijd een buitenlander moest zijn afkomstig van een dorp of stad minstens 50 kilometer verwijderd van Florence. Bovendien mocht de *podestà* maximaal een jaar aanblijven. Op die manier hoopte de stad een onbezoedelde magistraat in dienst te nemen, iemand die niets wist van de interne machtsverhoudingen en de familievetes en zodoende op een objectieve manier recht kon spreken. Later werd het Bargello gebruikt als gevangenis. De naam van het gebouw verwijst naar de titel van de hoogste gerechtsdienaar of politiemann die er in huisde en die vanaf einde 16de eeuw 'bargello' werd genoemd.

Binnenplaats Bargello, Florence

Sinds 1865 fungeert het gebouw als museum van voornamelijk renaissance beeldhouwkunst. Je vindt er een prachtige collectie beelden van onder anderen Michelangelo, Donatello, Ghiberti, Giambologna en Verrocchio. Ook de bronzen panelen die Ghiberti en Brunelleschi vervaardigden voor de kunstwedstrijd voor het baptisterium, staan hier tentoongesteld. Zo kan je zelf nagaan of de jury de juiste beslissing nam door voor Ghiberti te kiezen.

Donatello, *David*. Foto Patrick A. Rodgers,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Florence_-_David_by_Donatello.jpg, licentie:
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/deed.en>

Een van de opmerkelijkste beelden uit de Bargello-collectie is de *David* van Donatello. Om verschillende redenen is Donatello's *David* een revolutionair beeldhouwwerk. Het standbeeld is bijvoorbeeld gemaakt van brons, wat in die tijd bijzonder duur was en gewoonlijk voorbehouden aan monumenten voor koningen, prinses, condottieri en officiële stedelijke instanties. Voorts introduceerde Donatello met dit standbeeld een belangrijke vernieuwing in de kunst want het was het eerste vrijstaande naakt sinds de oudheid. Maar ook op inhoudelijk en conceptueel

vlak was het beeld vernieuwend. Want Donatello stelde de door heel Florence vereerde held David, de verdediger van de republikeinse vrijheid, niet voor als een stoere en sluwe krijger, de held die met één welgemikte worp de reus Goliath versloeg. Neen, hij beeldde hem af als een sensuele hermafrodit, een ambigue mengeling van jongensachtige en vrouwelijke kenmerken. Hoe er op Donatello's beeld gereageerd werd, weten we niet. De Florentijnen waren wel wat gewend qua ambigue symboliek, maar ik kan me moeilijk voorstellen dat dit beeld niet op heel wat ongenoegen en weerstand is gestuit.

Wie de opdracht gaf voor het beeldhouwwerk, is niet zeker. Waarschijnlijk was het Cosimo de' Medici, de leider van de Mediciclan. Wat we wel weten is dat Cosimo het kunstwerk uiteindelijk in zijn woning plaatste, niet verdoken in een achtertuintje, maar in het *cortile* van het Palazzo Medici, net achter de hoofdingang. Iedereen die bij de Medici binnenkwam, alle notabelen, binnen- en buitenlandse handelaars, priesters en bisschoppen, prinses en regeringsleiders moesten het willens nillens passeren. Naast zijn openlijke steun voor dit beeld zijn er nog andere signalen die erop wijzen dat Cosimo meermaals zijn nek uitstak voor vernieuwende, complexe en provocatieve kunst. Een kenmerk waar trouwens de hele stad van doordrongen leek en waarin het verschilde van haar tegenhanger uit het noorden, het eerder protectionistische Venetië.

Dus, als je vandaag of morgen de tijd hebt, laat je niet afschrikken door de ruwe buitenkant en het duistere verleden van het gebouw en breng een bezoekje aan het Bargello.

5 Palazzo Vecchio (of Palazzo della Signoria)

Piazza della Signoria

Vervolg de Via del Proconsolo in zuidelijke richting (naar rechts als je met je gezicht naar het Bargello staat) over het Piazza di San Firenze en sla rechts af de Via dei Gondi in. Loop deze straat door tot aan het Piazza della Signoria.

Palazzo Vecchio, Florence

Van een rijke stad als Florence, die bovendien geboekstaafd staat als het centrum der kunsten gedurende vele eeuwen, zou je verwachten dat ze je omverblaast met haar regeringsgebouw. Dat het even magnifiek, verfijnd en spectaculair is als de kunstenaars die het heeft voortgebracht en als bijvoorbeeld de kathedraal en haar koepel. Maar eerlijk gezegd: op het eerste gezicht is dat niet zo. Nog mossel noch vis, denk je spontaan. Een crossover tussen een fort en een gemeentehuis. Een gebouw dat een onneembare burcht wil zijn maar om allerlei praktische redenen enkel de zichtbare kenmerken ervan heeft behouden - robuuste steen, omloop met kantelen, schilden, toren - en de wezenlijke kenmerken - grootte, dikte muren, gracht errond, ophaalbrug – opzij heeft geschoven.

Wat je ook meteen opvalt: het Palazzo Vecchio is nauw verwant aan het Bargello. Dezelfde basisstructuur, dezelfde okertinten en dezelfde robuuste uitstraling. Ook de architecten zijn verwant. Die van het Bargello was volgens Vasari (16de-eeuwse kunsthistoricus en auteur van *Vite*) Jacopo di Lapo en die van het Palazzo Vecchio diens zoon Arnolfo di Cambio, de man die ook de eerste bouwmeester van de kathedraal was.

Bij een tweede blik merk je toch het verschil tussen beide gebouwen. De ramen van het Palazzo Vecchio zijn iets groter dan die van het Bargello, het metselwerk gevarieerder, de omloop breder, er hangen wapenschilden onder de omloop en de toren bestaat uit twee delen waarvan het bovenste uit het onderste lijkt te ontspruiten. En dan heb ik het nog niet gehad over de in mijn ogen meest fantastische eigenschap van dit gebouw: de positie van de toren. Aanvankelijk dacht ik: het zit niet goed. De bouwvakkers hebben die daar per abuis neergepoot, terwijl de architect die waarschijnlijk centraal wou positioneren of op de zijkant. Maar nu ben ik een totaal andere mening toegedaan. Ik vind het grandioos. Het asymmetrische karakter van de voorgevel en de toren maakt van dit palazzo een van de markantste en meest iconische stadshuizen ter wereld. En het onderstreept nog maar eens het eigenzinnige karakter van de inwoners - een eigenzinnigheid die vooral tot uiting kwam in Florences politieke systeem.

Wapenschilden van de Florentijnse wijken en verschillende emblemen van Florence door de tijd, Palazzo Vecchio

Het 15de-eeuwse Florence was een republiek met aan het hoofd de *gonfaloniere di giustizia* (vaandeldrager van het recht), bijgestaan door acht *priori*. Alle negen moesten zijn aangesloten bij een gilde en samen vertegenwoordigden ze de vier Florentijnse districten. Dit systeem was best complex maar weinig opzienbarend. Wel opmerkelijk was de termijn waarbinnen de priori en de gonfaloniere konden regeren en de manier waarop ze werden uitgekozen. De regering wisselde immers elke twee maanden van bezetting en de gonfaloniere en de priori werden niet verkozen door stemming maar door een loterij.

Waarom hanteerden de Florentijnen zo'n bizar systeem? Het antwoord is simpel: omdat ze een diep gewortelde afkeer hadden van dictaturen. Ze wilden absoluut vermijden dat één persoon of één familie de macht zou in handen

krijgen en daarom kozen ze ervoor de regeringstermijn extreem kort te houden en de leiders te verkiezen via een loterij.

Je zou nu denken: zo'n instabiel politiek systeem is gedoemd te mislukken. Dat kan toch niet standhouden. Vreemd genoeg was dat niet het geval. Integendeel zelfs. Florence was een buitengewoon welvarende republiek die zonder onderbreking vier eeuwen standhield, van begin 11de eeuw tot 1530 - een van de langstlopende democratieën uit onze westerse geschiedenis. En wat er vooral sterk aan was: het Florentijnse politieke systeem voedde als geen ander de hoop op sociaal aanzien. Iedereen die lid was van een gilde mocht immers de gerechtvaardigde hoop koesteren ooit in zijn leven verkozen te worden tot prior of zelfs gonfaloniere en zo het respect van zijn medestadsgenoten te winnen. In die zin was hun politieke systeem de 15de-eeuwse versie van de *American dream*. Een illusie, want de Florentijnen kregen nooit echt politieke macht, maar wel een die heel wat mensen in beweging zette, de mensen alert hield en de hele gemeenschap dynamiseerde.

6 Illustere Florentijnen

Piazzale degli Uffizi

Als je met je rug naar het Palazzo Vecchio staat, ga je links Piazzale degli Uffizi in.

Standbeelden van Leonardo da Vinci, Donatello, Machiavelli en Michelangelo op Piazzale degli Uffizi, Florence

Je staat nu op het binnenplein van het Uffizi-museum, een plek waar heel wat stadsevenementen worden gehouden. Je bent hier niet voor het Uffizi-museum maar voor de achtentwintig beelden van ‘illustere’ Toscanen die hier tentoon staan gesteld. Al in de 16de eeuw vatte hertog Cosimo I het idee op om de nissen rondom dit plein te versieren met helden uit de Toscaanse geschiedenis, maar het project werd pas gerealiseerd in de 19de eeuw, een periode van grote nationalistische gevoelens. Elke stad of dorp richtte toen monumenten op voor zijn lokale helden en een lokale Florentijnse drukker, Vincenzo Batelli, vond dat zijn stad, die in vergelijking met vele andere steden kon uitpakken met veel meer en veel indrukwekkendere beroemdheden, niet mocht achterblijven. Eerst trachtte hij fondsen te verzamelen via een vroege vorm van crowdfunding, maar toen dat niet lukte richtte hij een grote tombola in – nu wel met succes.

De achtentwintig beelden zijn vervaardigd door verschillende beeldhouwers. Onder de Toscaanse helden vind je regeringsleiders, krijgsheren, wetenschappers, schrijvers en kunstenaars. Het overzicht is zonder meer indrukwekkend, zeker als je weet dat er nog vele 15de-eeuwse artiesten ontbreken, zoals Brunelleschi, Ghiberti, Fra Angelico, Piero della Francesca, Filippo Lippi, Masaccio, Verrocchio en ga zo maar door. Allemaal figuren die onze westerse cultuurgeschiedenis hebben getekend en waarover nu nog veel te doen is. Wil je weten hoe deze kleine stad in erin slaagde zoveel geniën voort te brengen, lees dan [*De geniale stad*](#).

7 Santa Croce

Piazza di Santa Croce, 16

Maak rechtsomkeer en wandel terug naar het Piazza della Signoria. Net voor het plein en het Palazzo Vecchio sla je rechts af de Via della Ninna in. Aan het einde van die straat, op het kruispunt, ga je linksaf in de Via dei Leoni en even verder rechts de Borgo dei Greci in. Loop deze smalle straat door tot aan het Piazza di Santa Croce.

Piazza Santa Croce, Florence

Het Piazza Santa Croce is na het Piazza della Signoria het belangrijkste plein, ontmoetingsplaats en openluchtevenementenhal van Florence. Dit was de plek waar predikers zoals Bernardino van Siena urenlang de toegestroomde massa begeesterden met een mix van hartverwarmende spirituele boodschappen over de gelijkheid van de mens, roddels over het lokale leven, politiek beladen uitspraken en veel, heel veel, sappige anekdotes.

Op dit plein werden echter ook riddertornooien, steekspelen, paardenraces en partijtjes calcio storico (of calcio Fiorentino) georganiseerd, een oude Florentijnse versie van voetbal. Aan de rechterkant van het plein, op de benedenverdieping van het gebouw met de vele muurschilderingen (Palazzo dell' Antella) bevindt zich een marmeren cirkelvormig plakkaat. Deze marmeren cirkel herdenkt 10 februari 1565 maar dient vooral om de lijn aan te duiden die het speelveld voor calcio storico in tweeën verdeelt. Aan de overkant bevindt zich trouwens een gelijkaardige wat donkerder plakkaat.

De Santa Croce-kerk aan de oostkant van het plein is qua grootte de tweede kerk van Florence. De bouw ervan begon in 1294 en de bouwmeester was Arnolfo di Cambio, de man die in dezelfde periode ook de plannen tekende voor de dom en het Palazzo Vecchio en dus als geen ander de skyline van Florence heeft bepaald. In 1442 was de kerk zo goed als afgewerkt. Alleen de gevel moest nog bekleed worden, een werk dat pas in de 19de eeuw werd voltooid, waarschijnlijk gebaseerd op een oud ontwerp.

Palazzo dell'Antella, Piazza Santa Croce, Florence

Santa Croce is de kerk van de franciscanen, monniken die nederigheid, soberheid en een ascetische levensstijl hoog in het vaandel dragen, maar voor de bouw van Santa Croce gedroegen ze zich even ambitieus, competitief en hoogmoedig als alle andere Florentijnen uit die tijd want hun kerk, zo stipuleerden ze, moest groter en imposanter worden dan die van hun nabije concurrenten, de dominicanerkerk Santa Maria Novella in het noordwesten van de stad.

Diezelfde paradoxale houding zie je ook in het interieur van de kerk. De franciscanermonniken moesten bedelen voor hun bestaan, terwijl hun kerk misschien wel de meest rijkelijk gedecoreerde van heel Florence is. Ga naar binnen en geef je ogen de kost. Bewonder de kunstwerken van grootmeesters zoals Giotto en Donatello, neem een kijkje in de Pazzi-kapel ontworpen door Brunelleschi, maar ga ook op zoek naar de graven en grafmonumenten van een resem Florentijnse beroemdheden, zoals Michelangelo, Machiavelli, Leonardo

Graf Machiavelli in de Santa Croce-kerk in Florence

Bruni (een van de eerste humanisten), de wetenschapper Galileo Galilei, de schrijver Dante Alighieri, beeldhouwers Lorenzo Ghiberti en de operacomponist Gioacchino Rossini.

In de Cappella Bardi, links in de dwarsbeuk, zie je van Donatello een houten kruisbeeld hangen waarover zijn goede vriend Brunelleschi zei dat hij 'een boer op het kruis had geplaatst'.

Volgens het verhaal in

Vasari's *Vite*, een collectie biografieën van Italiaanse kunstenaars, reageerde Donatello geërgerd op die onverwachte kritiek en antwoordde hem: 'Als je het zo goed weet, neem wat hout en maak er zelf maar een.' Brunelleschi nam de uitdaging aan en toog aan het werk. Benieuwd hoe Brunelleschi's versie eruitziet? Straks komen we in Santa Maria Novella en kun je zelf beoordelen wie van beiden het er het best vanaf heeft gebracht.

8 Wijk van de verwers

Corso dei Tintori, 21

Als je uit de Santa Croce-kerk komt, sla meteen links af naar de Via Antonio Magliabecchi. Blijf rechtdoor lopen tot de Corso dei Tintori. Sla daar rechtsaf. Op het kruispunt met de Via dei Benci ga je links en meteen daarna rechts de Via dei Vagellai in. Passeer het Piazza Mentana en vervolg je weg door de Via dei Saponai tot aan het Piazza dei Giudici.

Hoek van de Via Antonio Magliabecchi en Corso dei Tintori. Foto 'Corso tintori, Florence' door Sailko, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Corso_tintori,_veduta_02.JPG, licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.en>.

In deze straatjes zul je geen geniale architecturale pareltjes uit de renaissance vinden, maar let goed op de straatnamen: *tintori* (ververs), *vagellai* (boilers of ketels), *saponai* (inzepers). Allemaal termen die verwijzen naar de textielindustrie, de basis van de Florentijnse economie in de 15de eeuw. Een kwart tot een derde van de Florentijnen was daarin werkzaam. Zelfs voor de Medici, bekend als bankiers, vormde textiel de basis van hun handelsimperium.

Dat lijkt evident in een tijd dat de textielindustrie bloeide in Europa, maar voor een stad als Florence was dat niet zo. De schapen in en om Florence gaven niet voldoende wol om hun textielindustrie draaiende te houden en de wol die ze produceerden was niet van de gewenste kwaliteit. Daardoor moesten de Florentijnen wol importeren, voornamelijk vanuit Groot-Brittannië en Portugal. Via de haven van Pisa, Livorno of Venetië kwam de wol Italië binnen, waarna ze met ezels over de sierlijke maar niettemin taaie heuvels tot in Florence werden getransporteerd. En zodra de producten waren afgewerkt, moesten ze die met ezelskarren en dan met schepen terug over die heuvels naar de rest van Europa uitvoeren.

Voor de textielindustrie was Florences ligging dus allesbehalve een voordeel, en toch was Florentijns textiel overal in Europa gewild. De reden? Het was van superieure kwaliteit en werd geleverd met een correcte prijs. De gilden beseften dat een te hoge prijs hun marktpositie kon verzwakken en daarom zagen ze erop toe dat de lonen van de arbeiders binnen de perken bleven en dat elke vorm van arbeidersvereniging verboden bleef. Maar de grootste bijdrage van de gilden was hun strenge kwaliteitscontrole met, net voor het textiel verkocht werd, een finale controle uitgevoerd door de Ufficiali delle macchie (Vlekkenbrigade). Textiel dat te veel defecten vertoonde werd meteen vernietigd.

Het Florentijnse textiel werd vooral gewaardeerd voor haar rijke, diepe kleuren. Zelfs afgewerkte stoffen uit Vlaanderen en Frankrijk werden naar Florence gestuurd om er geleverd te worden. De grondstoffen daarvoor (zoals

aluin) voerden de Florentijnen in uit het Middellandse Zeegebied, het Nabije en Verre Oosten en Afrika. Dat vereiste een complexe logistieke organisatie want elke kleurstof kwam uit een andere stad of streek, soms duizenden kilometers ver van Florence. De naam van een van de belangrijkste Florentijnse families, de Rucellai, is trouwens afgeleid van *oricello* (orseille), een roodpaarse kleurstof gewonnen uit korstmos en geïmporteerd uit Majorca.

9 Corridoio Vasariana

Lungarno Anna Maria Luisa De' Medici, 8

Loop tot aan de Arno, sla rechtsaf en vervolg je weg op de Lungarno Anna Maria Luisa de' Medici (langs de Arno).

Zicht op de Corridoio Vasariano

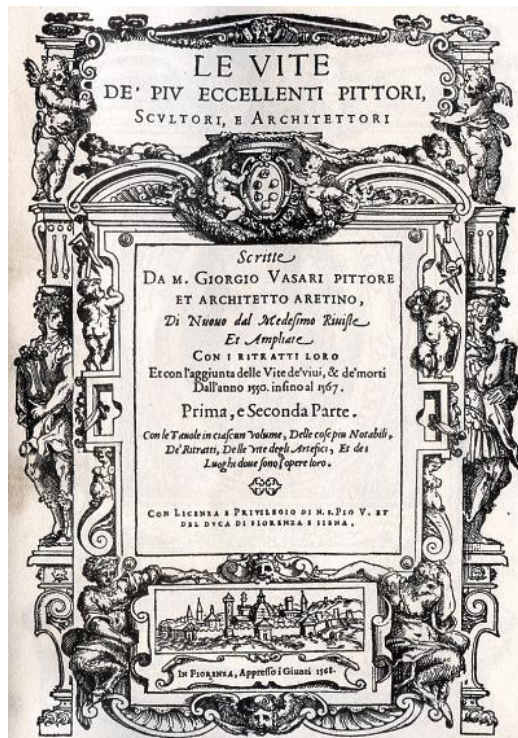
Op de Lungarno Anna Maria Luisa de' Medici, langs de oever van de Arno en even voorbij de arcaden die naar het Uffizi-museum leiden, zie je plots uit de muur rechts boven je een gang over de straat verschijnen - alsof het bouwwerk eraan is vastgeplakt. Deze gang, de Corridoio Vasariana, loopt langs de Arno, draait aan de Ponte Vecchio linksaf en gaat over de Arno verder tot het Palazzo Pitti.

De één kilometer lange corridor werd gebouwd door de 16de-eeuwse kunstenaar-architect Giorgio Vasari op verzoek van Cosimo I, sinds 1532 hertog van Toscane. Cosimo's doel? Zijn toenmalige woonplaats, het Palazzo

Pitti, verbinden met zijn kantoor, het Palazzo degli Uffizi. Inderdaad, het monument dat nu een van de belangrijkste kunstcollecties ter wereld herbergt, was aanvankelijk een kantoorgebouw (*uffizi* betekent kantoren). Door deze corridor te bouwen scheidden de hertog en zijn verwanten zich verder af van de bevolking, want nu konden ze naar kantoor wandelen zonder zich op straat te begeven. Dat staat in schril contrast met de situatie in de eerste helft van de 15de eeuw, toen rijk en arm naast elkaar woonden, elkaar spontaan op straat ontmoetten en hechte banden met elkaar onderhielden.

Giorgio Vasari, *Zelfportret* (1567)

Cover Giorgio Vasari, *Vite*

Loop even onder de arcaden die de Corridoio Vasariana ondersteunen, het ideale moment om je gedachten te laten gaan naar de architect ervan, Giorgio Vasari. Deze oud-leerling van Michelangelo was zelf een verdienstelijk, succesvol en vermogend kunstenaar-architect, maar hij is uiteindelijk vooral bekend geworden door zijn boek: *Vite de' più eccellenti architetti, pittori, et scultori italiani, da Cimabue insino a' tempi nostri* (Levens van de meest excellente Italiaanse architecten, schilders en beeldhouwers, van Cimabue tot onze tijd), vaak afgekort tot *Vite*. Dit werk, beschouwd als het allereerste kunstgeschiedenisboek, heeft als geen ander het idee van Florence als

bakermat van de renaissance verspreid. Het bevat biografieën van ongeveer 250 kunstenaars en is doorspekt met verhandelingen over de technische aspecten en over de evolutie van de kunst in de 14de en de 15de eeuw. Vasari deelde de evolutie van de kunst in renaissance-Italië op in drie fasen: in fase één (tweede helft 13de tot begin 15de eeuw) leefde de kunst op dankzij de innovaties van Giotto en Cimabue. Fase twee (15de eeuw) bracht kunstenaars als Brunelleschi, Masaccio, Ghiberti en Donatello voort en zorgde voor een verdere verfijning en voor nieuwe technieken zoals het perspectief. Fase drie (einde 15de eeuw en 16de eeuw) ten slotte bracht de perfectie op het vlak van schilderkunst dankzij figuren als Leonardo da Vinci, Rafaël en, het toppunt van de kunst in Vasari's ogen, zijn vroegere leermeester Michelangelo.

Een van de opvallendste kenmerken aan *Vite* is dat een onevenredig groot aantal van de besproken Italiaanse kunstenaars Florentijnen zijn, en zeker de volgens hem belangrijkste kunstenaars die Italië had voortgebracht. Mogelijk heeft Vasari dat niet moedwillig gedaan, maar zijn afkomst en Florentijnse blik hebben er wel voor gezorgd dat wij vandaag, bij gebrek aan een evenwaardig werk, zijn oordeel volgen en vooral aandacht besteden aan de Florentijnse kunstenaars en minder aan die uit andere steden. Een sterk staaltje propaganda dus, maar in een superieure en in een zowel voor het grote publiek als voor de kunstkenners aantrekkelijke vorm. Vasari was trouwens niet de enige straffe Florentijnse historicus. Florence liep vol met chroniqueurs van wie de belangrijkste Leonardo Bruni, Machiavelli en Guicciardini waren. Het feit dat zij Florence als onderwerp van hun geschiedeniswerken namen, heeft er mede voor gezorgd dat we vandaag nog altijd met zo'n grote belangstelling deze stad en haar exploten bestuderen.

10 Palazzo Davanzati

Via Porta Rossa, 13 (Piazza dei Davanzati)

Loop langs de Arno, op de Lungarno degli Archibusi, tot aan de Ponte Vecchio en draai rechts de Via Por Santa Maria in. Deze straat gaat schuin links over in de Via Calimala. Bij de kruising met de Via Porta Rossa, aan de Mercato del Porcelino, sla je links af. Wandel de straat door tot aan het Palazzo Davanzati, dat zich aan de linkerkant bevindt (aan het Piazza dei Davanzati).

Palazzo Davanzati, Florence

We zijn op weg naar het Palazzo Medici-Riccardi, het woonhuis dat de Medici in 1444 lieten bouwen. Maar laten we eerst een korte omweg maken langs het Palazzo Davanzati, zodat je een idee krijgt van het type huis dat ze daarvoor betrokken. Dit uit de jaren 1330 daterende palazzo heeft nog steeds een robuuste, primitieve en middeleeuwse uitstraling, maar wie het huis betreedt zal merken dat de Florentijnse interieurontwerpers uit die tijd al meer aandacht hadden voor wooncomfort en esthetiek dan de typische middeleeuwse burcht uit die periode.

Het Palazzo Davanzati fungeerde als woning en hoofdkwartier van een familieclan en huisvestte verschillende gezinnen. Centraal in het palazzo bevond zich een binnenplaats. Die trok buitenlicht naar binnen en bracht via een trap aan de buitenkant van de binnenplaats de bewoners naar de vertrekken op de eerste, tweede en derde verdieping. Het Palazzo Davanzati beschikte niet over een daktuin zoals verschillende 15de-eeuwse patriciërswohnungen, maar wel over een loggia op de bovenste verdieping, toegevoegd in de 15de eeuw. Zo konden de bewoners af en toe ontsnappen aan de zomerhitte. Elk vertrek was voorzien van een haardvuur en de muren waren rijkelijk versierd met liefelijke taferelen vol vogels en bomen. Let ook op de stevige houten luiken. Die dienen niet als decoratie maar om de glasloze raamopeningen af te schermen tegen de buitenwereld. Tot de 15de eeuw was glas immers nog heel zeldzaam en voorbehouden aan de superrijken.

Op de benedenverdieping zie je drie stevige deuren. Die leiden naar de werkplaats van de familieclan waar de familieleden en hun werkmensen wol bewerkten, meubels maakten of stoffen verkochten. Achteraan in de werkplek, nog steeds op de benedenverdieping, bevonden zich de vertrekken van de bedienden, leerjongens en werkmensen. Op het eerste gezicht ziet zo'n werkplaats er nogal benauwd uit, net een kelder waar je de hele dag in het donker aan de slag bent. Maar zo ging het er toen niet aan toe. De houten deuren vormden niet de afsluiting van de werkplaats maar eerder de schakel met de buitenwereld. Het leven in Florence speelde zich immers buiten af. Elke ochtend gooiden de werkmensen de deuren open en installeerden de

werkbanken voor de woning. Op die manier konden ze buiten werken en bleven ze de hele dag in contact met hun medeburgers.

11 Palazzo Medici-Riccardi - Cappella dei Magi

Via Camillo Cavour, 3

Steek het Piazza dei Davanzati over en neem recht voor je de Via dei Sassetti. Loop de Via de' Vecchietti door tot aan de Via de' Cerretani. Sla rechtsaf. Na 150 meter zie je het Baptisterium rechts voor je opdoemen. Loop er links omheen en sla vervolgens links af de Via de' Martelli in. Die straat loop je helemaal door tot aan het Palazzo Medici-Riccardi in de Via Camillo Cavour.

Palazzo Medici-Riccardi

Dit is het woonhuis van de beruchte Medici-clan, de officieuze leiders van Florence vanaf ongeveer 1434. Het eerste ontwerp was van niemand minder dan Filippo Brunelleschi, maar Cosimo de' Medici, de toenmalige leider van de Medici, verwierp het plan. Te groots, te opzichtig, te praalzuchtig, vond hij. Hij vreesde dat het Florentijnse volk, nog steeds verliefd op zijn democratische instellingen en wantrouwig tegenover elke vorm van machtsvertoon, er

aanstoot aan zou nemen en dus klopte hij aan bij zijn vertrouweling, de architect-beeldhouwer Michelozzo (1396-1472) voor een soberder en discreter ontwerp. De werken, opgestart in 1444, werden rond 1460 voltooid, vier jaar voor Cosimo's dood. De sterke man van de Medici heeft dus maar enkele jaren van zijn nieuwe woonst kunnen genieten.

Het Palazzo Medici-Riccardi is een mooi voorbeeld van vroegrenaissance architectuur. Het gebouw is een blok bestaande uit drie verdiepingen met centraal een open binnenplaats, net als in het Palazzo Davanzati. Let op de horizontale decoratieve band (gordellijst) die de drie verdiepingen afbakt en merk op dat de afstand tussen de verdiepingen steeds kleiner wordt en dat het metselwerk egaler wordt - beneden ruw, daarboven iets fijner en helemaal bovenaan glad pleisterwerk. Het gebouw wordt boven begrensd door een sterk overhangende daklijst, een kenmerk dat je terugziet in veel hedendaagse Italiaanse palazzi.

Rondom het palazzo bevindt zich, net als in andere palazzi, op zithoogte een stenen bank. Die bank is er niet later aan toegevoegd als rustplaats voor toeristen, maar hoorde bij het oorspronkelijk concept en had een specifiek doel. In de tweede helft van de 15de eeuw trokken verschillende rijke families dergelijke palazzi op, kijk maar naar de palazzi Rucellai, Strozzi, Pitti ... Ze deden dat om comfortabeler te wonen en om hun rijkdom te etaleren, maar die trend om steeds ruimer en spectaculairder te bouwen had ook een keerzijde: de rijken sloten zich af van de minder gegoede bevolking. Vandaar de keuze om een bank aan hun huis te installeren. Cosimo de' Medici nam er geregeld plaats om met de voorbijgangers een praatje te slaan en zo contact met de bevolking te houden.

Detail uit Benozzo Gozzoli, *Optocht van de koningen*, fresco in de Cappella dei Magi.

Het Palazzo Medici-Riccardi is een mooi gebouw, een die de lijnen heeft uitgezet voor de latere burgerlijke architectuur. Maar de echte parel van dit bouwwerk bevindt zich binnenin: de Cappella dei Magi. De muren van deze kleine huiskapel lieten de Medici in 1459-1460 beschilderen door de Florentijnse frescoschilder Benozzo Gozzoli. De prachtige en fantasierijke frescoschildering die zich over alle muren van de kapel uitstrekt, is een eerbetoon aan het Concilie van Ferrara-Florence van 1439-1443. Het fresco vertelt het verhaal van de drie wijzen op weg naar Bethlehem. Een van de drie is de keizer van het Oost-Romeinse Rijk. Een tweede wijze is de patriarch van Constantinopel, de religieuze leider van het Oosten. En de derde wijze is de in 1460 elfjarige Lorenzo de' Medici (die nog niet geboren was in 1439), de ongekroonde toekomstige leider van de Medici-clan. Op de frescoschildering zie je nog vele andere leden van die clan, onder wie Cosimo de' Medici zelf, de man die op het moment van het concilie de Medici-familie leidde.

Handelaars en politieke gezaghebbers die op bezoek waren bij de Medici kregen uiteraard een rondleiding in de kapel. Je ziet het zo voor je: plots staan de bezoekers oog in oog met een indrukwekkend kleurrijk en levensgroot tafereel waarop de Medici staan afgebeeld in het gezelschap van de groten der aarde. Het motief van deze ogenschijnlijk onschuldige en sympathieke rondleiding? De tegenpartij duidelijk maken op welk niveau de Medici opereerden en tot waar hun tentakels reikten. Voor de Medici was de kapel dus een propagandamiddel om hun machtspositie te versterken, een statussymbool dat de sociale positie van Cosimo in de maatschappij veruitwendigde, vandaag te vergelijken met het bezit van een opzichtige Bugatti, een traditierijke voetbalclub of een villa aan de Côte d'Azur met privéstrand en bijhorende jacht.

Detail uit Benozzo Gozzoli, *Optocht van de koningen*, fresco in de Cappella dei Magi.

12 San Lorenzo

Piazza di San Lorenzo

Draai rechts de hoek om van de Via Cavour naar de Via de' Gori. Na enkele voetstappen zie je de San Lorenzo-basiliek voor je opdoemen.

San Lorenzo-basiliek, Florence

De Basilica di San Lorenzo is het centrum van de ‘Medici-wijk’. Deze wijk werd gedomineerd door de rijke bankiersfamilie en bevolkt door Medici-vertrouwelingen. De bouw van de kerk begon in 1419 en in 1421 werd Brunelleschi aangesteld als bouwmeester. Geldproblemen belemmerden de voortgang van de werken waarop de Medici financieel tussenbeide kwamen en op die manier de feitelijke eigenaren werden van de kerk. Dat zie je duidelijk aan de prominente aanwezigheid van hun embleem (doorgaans 6, soms 5, 7 of 8 ballen op een goudgele achtergrond) in en om de kerk, net als in de rest van Florence trouwens. Kijk maar naar de sokkel van het standbeeld op de hoek

van het pleintje voor de hoofdingang. De afgebeelde figuur is Giovanni delle Bande Nere (Ludovico di Giovanni de' Medici), een Medici-condottiere en vader van de hertog Cosimo I de' Medici (1519-1574).

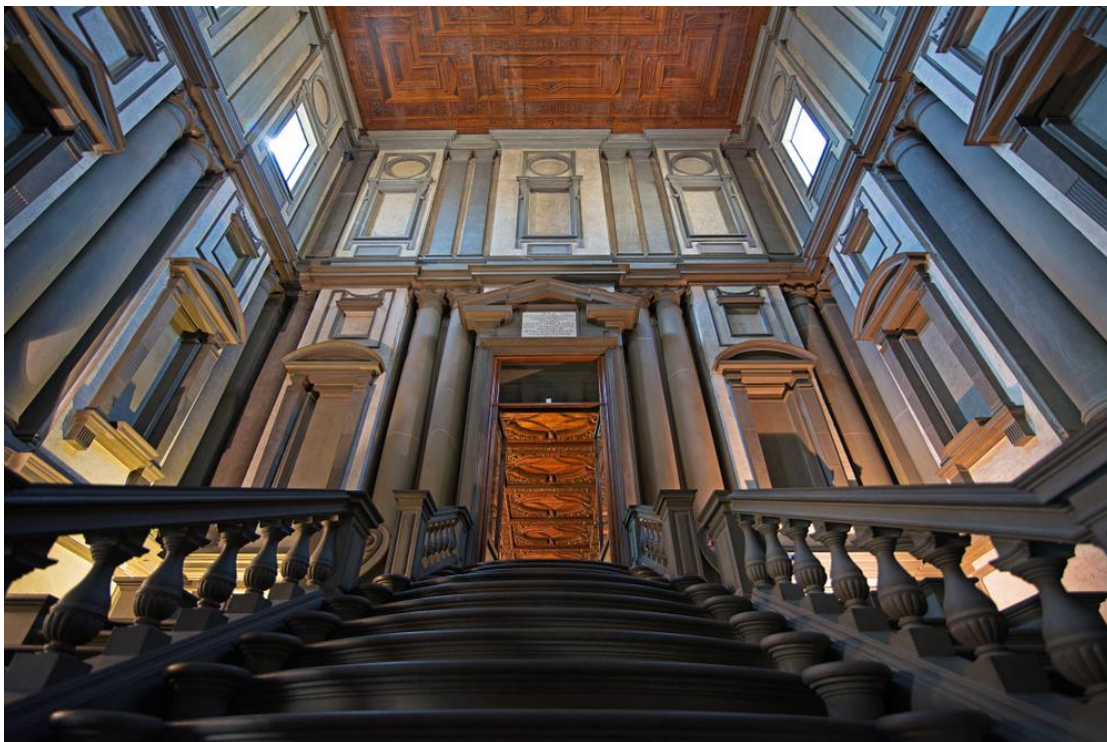

Medici-embleem

Zoals je kunt zien is de gevel nooit afgewerkt. De opdracht daarvoor werd uiteindelijk aan Michelangelo toevertrouwd, maar door allerlei problemen zoals stakingen van de scheepskapiteins die het marmer naar Florence moesten vervoeren, is het er nooit van gekomen.

Het complex herbergt tal van cultuurhistorische schatten, voldoende om hier een hele dag op verkenning uit te gaan. Ga de kerk binnen en geniet van de heldere en harmonisch ingedeelde binnenruimte ontworpen door Brunelleschi, van de *Passiekansel* van Donatello en van Filippo Lippi's kleurrijke en zwierige *Verkondiging*. De Sagrestia Vecchia (oude sacristie) is eveneens ontworpen door Brunelleschi en is een mooi voorbeeld van de nieuwe renaissance-architectuur. Het gebouw is duidelijk in twee delen opgedeeld. Onderaan de sierrand zie je vooral rechthoekige vormen, daarboven heerst de cirkel. Alle elementen en verhoudingen zijn precies afgemeten en vormen een harmonische eenheid. De reliëfs over het leven van Johannes de Doper, de beschermheilige van de stad, zijn van Donatello.

Michelangelo heeft ook zijn steentje bijgedragen aan dit complex, onder meer door het ontwerp van de Sagrestia Nuova (oude sacristie) in de Cappelle Medicee. Aanvankelijk was het de bedoeling dat hij ook de fresco's en de beeldhouwwerken voor zijn rekening zou nemen, zodat het een van de eerste totaalkunstwerken zou worden, maar helaas heeft hij zijn ambitieuze ideeën niet ten uitvoer kunnen brengen. Andere kunstenaars hebben zijn werk verdergezet maar je kunt nog steeds enkele beeldhouwwerken van de grootmeester aanschouwen zoals het grafmonument voor Lorenzo de' Medici.

Vestibule van de Biblioteca Medicea Laurenziana in San Lorenzo

De Biblioteca Medicea Laurenziana is eveneens ontsproten aan het multidisciplinaire brein van Michelangelo en wordt vaak beschouwd als zijn voornaamste architecturale prestatie. Het meest spectaculaire onderdeel van de bibliotheek is de vestibule of ontvangstruimte en vooral de trap in drie delen die naar de harmonieus ingerichte leeszaal leidt. De nieuwe bibliotheek werd gebouwd om er de rijke verzameling boeken van de Medici in onder te brengen, een hobby waarmee Cosimo de Oude begin 15de eeuw begonnen was en die geleid heeft tot een van de grootste collecties boeken in het toenmalige Europa. Tot slot kun je er het mausoleum voor de Medici-hertogen

bewonderen, de overdadig versierde Cappella dei Principi. Vasari heeft de plannen getekend in de 16de eeuw, maar de bouw ervan is pas begonnen in de 17de en afgerond in de 19de eeuw.

13 Santa Maria Novella

Piazza di Santa Maria Novella, 18

Neem de straat aan de achterkant van de San Lorenzo, de Via del Canto dei Nelli, en ga links in de richting van de Arno, langs het Piazza di Madonna degli Aldobrandini en door de Via del Giglio tot aan de Via dei Banchi. Sla rechtsaf en stap door tot het Piazza di Santa Maria Novella.

Leon Battista Alberti, voorgevel van de Santa Maria Novella-kerk

Santa Maria Novella is de kerk plus klooster van de dominicanermonniken, de concurrenten van de franciscanen die de Santa Croce-kerk aan de andere kant van de stad hebben opgericht. De bouw van deze kerk, begonnen in 1246, luidde het begin in van verschillende architecturale ingrepen die Florence een ander gezicht gaven zoals de dom, het Palazzo Vecchio, de Santa Croce-kerk en het Bargello.

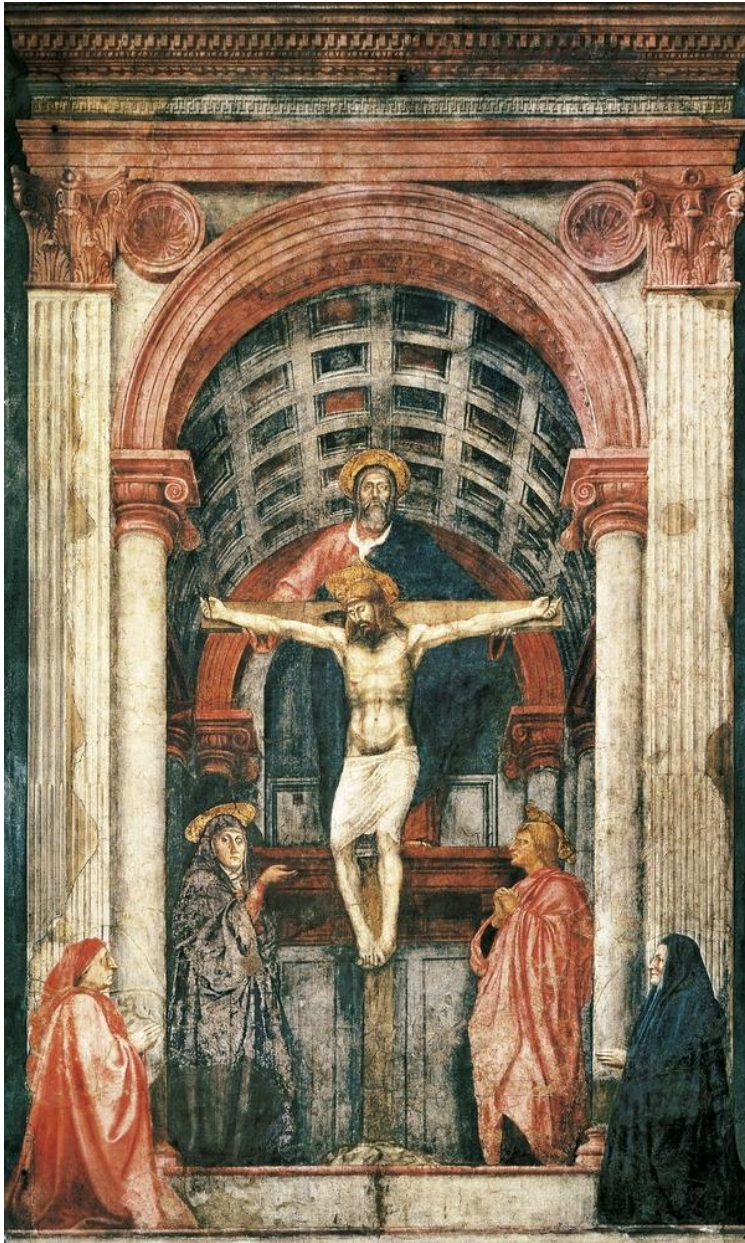
Het eerste waar je toch even stil van wordt is de magnifieke voorgevel. In 1350, honderd jaar na de eerstesteenlegging, namen de werken een aanvang, maar door geldgebrek raakte men niet verder dan de onderste helft. Een eeuw later, in 1456, stelde de rijke ondernemer Giovanni Rucellai voor om de andere helft te bekostigen. De opdracht daarvoor gaf hij aan de architect-schrijver en *uomo universale* Leon Battista Alberti die er volgens sommigen een van de mooiste kerkgevels op aarde van maakte. Een aantal elementen in de gevel verwijzen naar de Rucellai. In de eerste plaats het opschrift onder de kroonlijst. Dat luidt: IOHANES ORICELLARIUS PAV.F.AN.SAL.MCCCCLXX (Giovanni Rucellai, zoon van Paolo, het gezegende jaar 1470). Net onder de sierlijst die de boven- en onderkant scheidt, zie je een patroon van opbollende zeilen, een verwijzing naar het wapenschild van de Rucellai dat zich aan de twee uiterste zijden van de sierlijst bevindt: een leeuw bovenop de golven.

Paolo Uccello, *De zondvloed*, fresco in de kloostertuin van de Santa Maria Novella

Binnen in de kerk is er heel wat te zien, zoals de Cappella di Filippo Strozzi met fresco's van Filippino Lippi, de Cappella Maggiore met fresco's van Domenico Ghirlandaio, de fresco's van Paolo Uccello in het Chiostro Verde (in de kloostertuin) en niet te vergeten, in de Cappella Gondi, het houten kruisbeeld dat Brunelleschi maakte als reactie op dat van zijn vriend Donatello in de Santa Croce-kerk.

Sta vooral stil bij de *Trinità* (Heilige Drie-eenheid) van Masaccio, geschilderd tussen 1425 en 1428. De jonge kunstenaar deed iets wat niemand voor hem ooit had gedaan: hij paste de wiskundige wetten van het perspectief toe – een methode die hij hoogstwaarschijnlijk van zijn vriend Brunelleschi had geleerd.

Masaccio, *Heilige Drie-eenheid*, fresco in Santa Maria Novella

In feite gaat het om niet meer dan een technisch trucje: je plaatst een punt op wat de horizon van je tekening zou moeten zijn en je laat dan alle denkbeeldige evenwijdige bovenlijnen en onderlijnen van huizen, omheiningen enzovoort in dat ene punt – het verdwijnpunt – samenkomen. De gevolgen van dit op het

eerste gezicht eenvoudige technische handigheidje waren groot. Er opende zich een nieuwe wereld vol artistieke mogelijkheden, niet alleen op technisch vlak, maar ook op het vlak van compositie en van onderwerpkeuze. Ineens werd het voor kunstenaars interessant om landschappen en gebouwen af te beelden en grootse ruimtelijke scènes te construeren waarin meerdere mensen en gebouwen op een natuurlijke manier werden weergegeven.

Je merkt dat heel goed in Masaccio's fresco. Zo koos hij als decor een statige, klassiek aandoende kapel voorzien van zuilen, en als personages sobere massieve en hoekige figuren, net beeldhouwwerken, allemaal om het gevoel van diepgang en volume te benadrukken. De introductie van het wiskundig perspectief leidde tot tal van vernieuwingen op verschillende terreinen – een voorbode van het geëxperimenteer waarmee grote 15de-eeuwse Florentijnse kunstenaars na Masaccio als Da Vinci, Michelangelo en Rafaël de nieuwe mogelijkheden van diepte en ruimte verder zouden verkennen.

14 Ognissanti

Borgo Ognissanti, 42

Laat Santa Maria Novella achter je, stap naar de overkant van het Piazza Santa Maria Novella en neem de straat links van de arcaden, het Piazza degli Ottaviani. Deze straat/plein gaat over in de Via dei Fossi. Volg deze straat tot het einde, draai dan naar rechts de Borgo Ognissanti in. 200 meter verder aan de rechterkant bevindt zich de Chiesa die San Salvatore in Ognissanti.

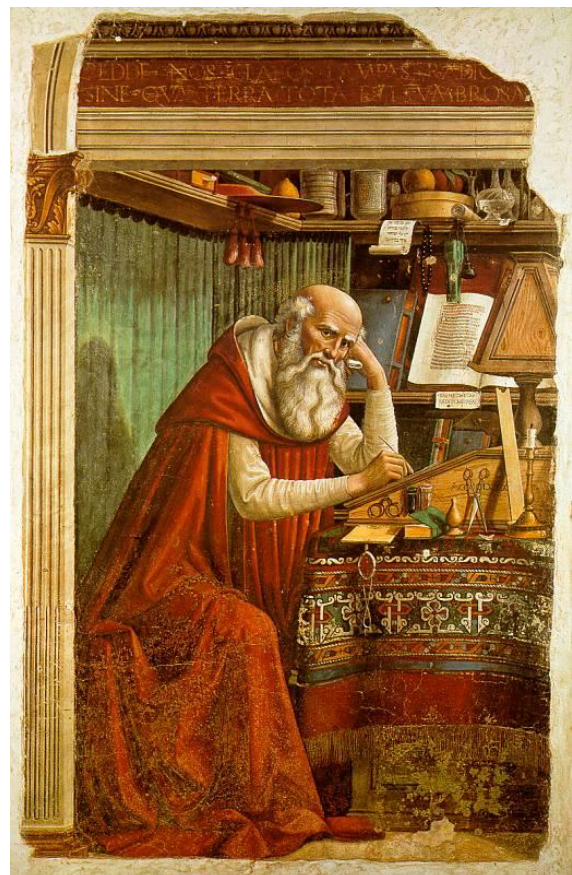

Kerk van San Salvatore di Ognissanti, Florence

De Ognissanti-kerk (Allerheiligenkerk) ziet er niet uit als een typische renaissancekerk. Deze uit de jaren 1250 daterende kerk werd immers in de 17de eeuw volledig herbouwd in barokstijl. In deze buurt, vooral bevolkt door wolbewerkers, woonde de Vespucci-familie van wie de bekendste telg de ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci was. De Vespucci onderhielden nauwe contacten met de Filipepi, een familie van leerbewerkers die ook in de buurt woonden en die eveneens een grote beroemdheid voorbrachten: de renaissanceschilder Alessandro Filipepi, beter bekend als Sandro Botticelli (1445 – 1510) (zijn bijnaam ‘Botticelli’ - tonnetje of vaatje - verwijst naar zijn oudere en wat dikkere broer Giovanni). Botticelli werd vaak ingehuurd door de Vespucci, zoals voor het bekende fresco *De heilige Augustinus* (1480), rechts in het midden van de kerk. Het wapenschild bovenaan het schilderij is dat van de Vespucci.

Botticelli, *De heilige Augustinus*

Domenico Ghirlandaio, *De heilige Hiëronymus*

Foto Botticelli, *De heilige Augustinus* door Sailko,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_botticelli_sant%27agostino_nello_studio_1480_circa_dall%27ex-coro_dei_frati_umiliati_01.jpg, licentie: <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.en>.

Recht ertegenover zie je een gelijkaardig fresco van Domenico Ghirlandaio, *De heilige Hiëronymus* (1480). Beide fresco's zijn afbeeldingen van heiligen in hun studiekamer en beide zijn beïnvloed door de Vlaamse primitieven en meer bepaald door *De heilige Hiëronymus in zijn studeerkamer* van Jan Van Eyck dat, zo zegt men, in het bezit was van Lorenzo de' Medici. Let ook op de verschillen tussen de twee versies. Wat opvalt is dat de heilige Hiëronymus ontspannen de kijker aankijkt, terwijl Augustinus gegrepen lijkt door een goddelijke inspiratie en contact zoekt met het hemelse.

Ghirlandaio heeft in deze kerk verschillende fresco's geschilderd, onder meer in de kapel voor de Vespucci. In het fresco *Maria der Barmhartigheid*, zie je onder Maria's mantel verschillende leden van de Vespucci-familie onder wie, zeggen sommigen, de jonge Amerigo Vespucci, rechts naast Maria. Er wordt tevens gespeculeerd over de vraag of de jonge onbedekte vrouw met de rode mantel aan de andere kant Simonetta Vespucci zou zijn, Botticelli's model voor zijn wereldbepaalde *Geboorte van Venus*.

Botticelli ligt in deze kerk begraven, in een van de kappellen in de rechterzijbeuk. Op zijn sterfbed zou hij hebben gezegd dat hij begraven wilde worden aan de voeten van Simonetta, wat de vermoedens voedde dat de relatie tussen hem en zijn geprefereerde model verder reikte dan het puur zakelijke. Waar de precieze graftombe van Simonetta in deze kerk zich bevindt, is niet bekend. De jonge vrouw, alomtgeprezen als de mooiste vrouw van de stad en te bewonderen op tal van Florentijnse schilderijen, stierf in 1476 op tweeëntwintigjarige leeftijd, waarschijnlijk aan de gevolgen van tuberculose.

Neem zeker een kijkje in de refter van de kerk. Daar bevindt zich een prachtig ingetogen fresco, *Het laatste avondmaal* van Ghirlandaio. Opnieuw zie je hier hoe de Florentijnse kunstenaars duchtig experimenteerden met allerlei perspectieft technieken om een illusie van diepte te creëren. Meer nog, door in

het fresco de architectuur van de refter te verwerken krijg je als kijker de indruk dat het tafereel zich hier en nu afspeelt en dat jij er als kijker deel van uitmaakt. Een groot bewonderaar van Ghirlandaio's *Laatste avondmaal* was Leonardo da Vinci die hier zonder twijfel de nodige inspiratie haalde voor zijn eigen wereldbekende *Laatste avondmaal* in het Santa Maria delle Grazie in Milaan.

Domenico Ghirlandaio, *Het laatste avondmaal*

Als je de kerk uitgaat zie je aan je rechterhand het Palazzo Lenzi, een van de mooiste renaissancepalazzi in Florence. Het werd gebouwd in 1470 en wordt wel eens het *palazzo degli enigmi* genoemd omdat historici zich al lange tijd het hoofd breken over wie de architect ervan is. Was het Brunelleschi, zoals Vasari beweerde, Michelozzo, of een tot nu toe onbekende Florentijnse architect die nog in de coulissen wacht om ontdekt te worden?

15 Ponte Amerigo Vespucci

Ponte Amerigo Vespucci

Stap het Piazza Ognissanti over tot aan de Arno en sla rechtsaf de Lungarno Amerigo Vespucci in. Volg de Arno tot aan de Ponte Amerigo Vespucci en stap over de brug.

Toegegeven, de Ponte Amerigo Vespucci is niet de meest charmante brug over de Arno, maar het is wel een fijne plek om even uit te rusten en de blik over de skyline van de stad te laten glijden. Vanaf de brug is vooral de toren van Palazzo Vecchio duidelijk zichtbaar en wie goed kijkt kan een glimp van de koepel opvangen.

Florence is geen stad van zeelui. Dat is niet verwonderlijk want de stad ligt niet aan zee en beschikte niet over een uitgebreide zeevloot zoals die van Genua of Venetië. En toch hebben de Florentijnen een niet onbelangrijke rol gespeeld in de grote ontdekkingsreizen van de 15de en de 16de eeuw. Een van haar

inwoners, Paolo dal Pozzo Toscanelli, inspireerde Columbus om westwaarts via de Atlantische Oceaan naar Indië te varen en zo, onbedoeld, Amerika te ontdekken. Giovanni da Verrazzano verkende de oostkust van Noord-Amerika en deed daarbij als eerste westerling de baai van New York aan. En de naam van een derde Florentijn, de ontdekkingsreiziger Amerigo Vespucci, zal waarschijnlijk langer voortleven dan die van om het even welke Florentijnse kunstenaar, inclusief Da Vinci en Michelangelo, omdat hij het gigantische geluk heeft gehad dat twee continenten – Zuid- en Noord-Amerika - naar hem werden genoemd, de enige continenten op aarde trouwens die de naam dragen

Standbeeld Amerigo Vespucci, Piazzale degli Uffizi

van een sterveling. Groter kan de waardering voor iemands prestaties niet zijn, waarbij wel moet vermeld worden dat deze immense eer niet in verhouding staat tot Amerigo's verdiensten want het was niet hij maar Columbus die als eerste voet aan wal zette in Amerika.

Amerigo's voorvaderen, de Vespucci, waren een familie van arme immigranten uit Peretola, een dorp in de buurt van Florence. De eerste Vespucci die in Florence arriveerden waren wijnhandelaars, in die tijd geen hoog aangeschreven beroep. Maar Simone Vespucci, Amerigo's voorvader, sloeg een ander carrièrepad in. Hij koos voor een loopbaan als zijdefabrikant, werkte zich gestaag op en

vergaarde rijkdom. Simones nakomelingen werkten naarstig verder in zijn voetsporen en verbonden zich bovendien aan de juiste politieke familie, de Medici. Het gevolg was dat de Vespucci vanaf 1443 geregeld in de Signoria zetelden en er in 1447 zelfs een van hen als gonfaloniere werd uitgeloot, een prestatie die de van oorsprong arme immigranten op de hoogste sociale trede brachten.

De hoogconjunctuur bleef echter niet duren voor de Vespucci. Een eeuw later was Amerigo Vespucci's vader teruggevallen tot het bescheiden niveau van notaris. Maar dankzij de goede historische banden van de familie met de Medici kreeg Amerigo de kans voor hen te werken. Tijdens zijn handelsreizen voor de Medici kwam hij in contact met zeelui, besloot zelf carrière te maken als ontdekkingsreiziger en reisde af naar Amerika. Aanvankelijk ging hij ervan uit dat de gebieden die Columbus had bereikt Azië waren, maar tijdens een van zijn volgende reizen raakte hij ervan overtuigd dat het om een 'mundus novus' ging. Hij beschreef zijn ervaringen over deze nieuwe wereld in brieven die gepubliceerd en wijdverspreid werden dankzij de wonderen van de recent ontwikkelde boekdrukkunst, met als onverwacht resultaat dat een Duitse cartograaf, Martin Waldseemüller, besloot het nieuw ontdekte continent naar hem te noemen, Amerigo Vespucci, een nakomeling van arme Florentijnse immigranten. Vierhonderd jaar na zijn dood vonden de Florentijnen dat hun held nog niet genoeg eer was toebedeeld en noemden daarom deze moderne brug naar hem.

16 Brancacci-kapel (Santa Maria del Carmine)

Piazza del Carmine, 14

Vervolg je weg over de Ponte Amerigo Vespucci, door de Via Sant'Onofri tot aan de Borgo San Frediano. Sla daar linksaf en loop 250 meter verder rechts het Piazza del Carmine over tot aan de Santa Maria del Carmine.

In dit deel van de stad, Oltrarno (over de Arno), zie je veel minder toeristen en is het kalmer dan in de binnenstad. Je kan hier gerust een hele dag op verkenning gaan en uitgebreid de tijd nemen om de Brancacci-kapel in de karmelieter kerk Santa Maria del Carmine te bezichtigen. Volgens velen, onder wie ondergetekende, bevinden zich hier de allermooiste fresco's van Florence, een kleurrijke en diepzinnige parel verscholen in de zijkapel van een van de minst opzienbarende kerkgevels in Italië. Maar laat je niet misleiden door de wat troosteloze en onafgewerkte buitenkant. Betreed de deur rechts van de hoofdingang en laat je inpalmen door wat weleens de Sixtijnse Kapel van de vroegrenaissance wordt genoemd.

Drie Florentijnse kunstenaars hebben aan deze frescocyclus meegewerkt: Masaccio, Masolino en Filippino Lippi. De eerste twee legden de basis maar lieten de fresco's rond 1427-1428 onvoltooid achter, waarna Filippino Lippi het geheel in 1484-1485 afwerkte. Het kunsthistorisch belang van deze fresco's zit hem vooral in de vernieuwingen die Masaccio introduceerde en die extra in de verf werden gezet door het verschil in aanpak tussen hem en zijn achttien jaar oudere collega-leermeester Masolino. Vergelijk bijvoorbeeld Masaccio's *Verdrijving uit het paradijs* met het fresco daartegenover, Masolino's *De zondeval*.

Masolino, *De zondeval*

Masaccio, *Verdrijving uit het paradijs*

Masolino, een aanhanger van de toen in zwang zijnde internationale stijl of internationale gotiek, schilderde elegante serene figuren die uit een harmonieuze en hoofse fantasiewereld lijken te zijn weggelopen. Masaccio's universum daarentegen was er een vol menselijke dramatiek en ruimtelijke diepgang. Hij paste als een van de eersten lichte en donkere vlakken toe om de afgebeelde figuren meer body en consistentie te geven, een aanpak die sterk verschilde van het vlakke lijnenspel van Masolino. Masaccio maakte ook gebruik van het lijnperspectief en natuurlijke lichtinval om de illusie van ruimte en werkelijkheid te vergroten. En om meer diepgang in de landschappen te creëren, verlichtte hij gradueel de kleurtonen van de achterliggende bergen. Gezichtsexpressie, lichtinval, lijnperspectief,

kleurwaarden: Masaccio experimenteerde met tal van technieken om de scènes een hoger realiteitsgehalte te geven en een illusie van perspectief te creëren.

Tekenend voor zijn opzet is het bekendste tafereel in de frescocyclus, *Pagamento del tributo* (De cijnspenning), een scène waarin Jezus met zijn apostelen en omstaanders discussieert over de rechtvaardigheid van belastingen. De figuren van Jezus en de apostelen zijn, ondanks de halo boven hun hoofd, geen lichtvoetig dartelende engelen, maar stevig in de aarde gewortelde mensen van vlees en bloed – vissers en handelaars die zich bovendien voortbewegen in een landschap dat onmiskenbaar Toscaans is. Wat het realisme nog versterkt is het feit dat deze scène geschilderd is rond 1427, op een moment dat in Florence een nieuwe veelbesproken belastingswet, de *catasto*, werd ingevoerd. Alsof Masaccio deze Bijbelscène wou vertalen naar de actualiteit en het reële leven van de Florentijn in die tijd.

Masaccio, *De cijnspenning*

Masaccio is niet zo heel erg bekend, maar zijn invloed op de westerse schilderkunst is bijzonder groot. Alle grote Florentijnse artiesten na hem, Fra Angelico, Filippo Lippi, Piero della Francesca, Da Vinci, Michelangelo en Rafaël hebben Masaccio's fresco's grondig bestudeerd en zijn danig beïnvloed geweest door dit vroegrijpe genie dat helaas al op zeventwintigjarige leeftijd en in duistere omstandigheden gestorven is.

Masaccio heeft zichzelf afgebeeld op een van de fresco's. Onder *De cijnspenning* bevindt zich *De opwekking van de zoon van Theophilus en Petrus op zijn troon*, een fresco waaraan zowel Masaccio als Lippi gewerkt heeft. Helemaal rechts voor een openstaande deur staan vier mannen. Degene die naar het publiek kijkt is Masaccio. De man achter hem is Brunelleschi, links van hem staat Leon Battista Alberti en de kleine man rechts van Masaccio, nauwelijks zichtbaar, is Masolino. Het afbeelden van tijdgenoten en van de schilder zelf (die meestal het publiek aankijkt) is nog een vernieuwing van Masaccio die met veel enthousiasme werd overgenomen door andere schilders.

En nu? Tijd voor een *aperitivo* op het Piazza Santo Spirito, weg van de toeristische drukte. Stap uit de Santa Maria del Carmine en ga rechts de Via Santa Monaca in. Op het einde van de straat vervolg je schuin rechts je weg in de Via Santa'Agostino. Even verder vind je op je linkerkant een groot plein met aan de overkant de Basilica di Santo Spirito. Geniet ervan.